
BOJAN KNIFIC

V prispevku so obravnavani odrski oblačilni videz narodno-zabavnih ansamblov in prepoznane zakonitosti, ki so vplivale na razvoj tovrstnega kostumiranja. Najpomembnejšo vlogo je zaradi svoje odločitve, da se obleče v t. i. narodne noše, v petdesetih letih 20. stoletja imel Ansambel bratov Avsenik, t. i. narodna noša pa je zlasti v tujini postala in ostala obvezna spremljevalka slovenske narodno-zabavne glasbe.

Ključne besede: oblačilna kultura, kostum, glasba, »narodna noša«, Slovenija.

What is interesting to observe and study in the field of polka music, apart from musical characteristics of this genre, is the visual appearance of its performers, along with origin and use of the so called »national garb« as a substantial part of this genre. This style in fact came to its own in the Fifties (20th Century), marked by the appearance of The ensemble of Avsenik Brothers along with a number of other similar ensembles. The decision to use the »national costume« as a part of their image proved to work in their favor and hereby became a hallmark of polka music both at home and abroad.

Keywords: clothing culture, dress, music, national costume, Slovenia.

Narodno-zabavni ansambli pogosto za osnovo svojega odrskega kostuma¹ jemljejo elemente oblačenja slovenskega kmečkega prebivalstva v preteklosti, še najpogosteje pa se dogaja, da se na nastopih oblačijo v t. i. narodno nošo oziroma, bolje rečeno, različice t. i. narodnih noš. Te se sčasoma spreminjajo, saj jih člani narodno-zabavnih ansamblov prilagajajo svojim potrebam in sodobnemu načinu življenja. Poleg oblačenja v t. i. narodne noše ansambli za sodobno odrsko kostumiranje uporabljajo tudi druge možnosti, pri čemer so opazne vzporednice s sočasno modo ali pa gre za združevanje oblačilne dediščine s sodobnimi modnimi tokovi. Ne glede na to, kaj si narodno-zabavni ansambli izberejo za osnovo svojega odrskega oblačilnega videza, je mogoče opaziti težnje po poenotenju.

Če za pojav t. i. narodnih noš lahko ugotovimo, da so strokovno dokaj izčrpno obravnavane, pa to ne velja za razvoj narodno-zabavnih ansamblov in še zlasti ne za njihov odrski

¹ Za označitev oblačil posameznikov oseb in skupin (glasbeni ansambli, gledališke skupine, folklorne skupine, pevski zbori itn.), ki se za potrebe nastopanja ob različnih priložnostih preoblečejo v posebna odrska oblačila, se mi zdi izraz *kostum* najprimernejši. Razumem ga kot sinonim za odrsko preobleko. Če nastope na odru razumemo kot »gledališko-scensko« dejavnost, potem ni dvoma, da so nastopajoči (torej tudi člani narodno-zabavnih ansamblov) oblečeni v kostume.

oblačilni videz.² Pričujoča razprava³ je v tem pogledu prva, ki si prizadeva opredeliti razvoj kostumiranja narodno-zabavnih glasbenih skupin in opozoriti na dejavnike, ki so vplivali nanj.

ZAČETKI

Ansambel bratov Avsenik je bil ustanovljen leta 1953, pred njim pa je na Slovenskem delovalo kar nekaj skupin in posameznikov, ki so igrali in prepevali »narodne« pesmi (Avgust Stanko, Vaški kvintet, Fantje na vasi, Božo in Miško, Rezika in Sonja, Beneški fantje...). Imamo jih lahko za predhodnike narodno-zabavne glasbe [Sivec 1998: 17], zaradi pomena poznavanja predzgodovine pojava pa je prav, da opozorimo tudi na njihov odrski oblačilni videz. Poleg omenjenih skupin je bil v povojnem obdobju v domovini in tujini zelo dejaven in popularen Slovenski oktet, katerega člani so se na nastopih oblačili v t. i. narodne noše in tako (zavestno ali ne) k podobnim dejanjem spodbujali tudi druge sorodne skupine. Vaški kvintet je deloval sprva le kot instrumentalni sestav (pozneje na pobudo Franceta Marolta v družbi s pevskim duetom), člani skupine pa so se na nastopih oblačili v praznja oblačila tedanjega časa, t. i. narodnih noš pa niso nosili [Sivec 1998: 21].

Fantje na vasi so delovali med letoma 1931 in 1962 in se na nastopih pogosto oblačili v bele srajce, okrog vratu pa so si ogrnili pisano ruto. Na gostovanjih v tujini so se radi oblekli tudi v t. i. gorenjsko narodno nošo⁴ in Sivec je mnenja, da je mogoče prav v tem zametek poznejšega načina oblačenja večine pevskih in instrumentalnih ansamblov [Sivec 1998: 24]. Če segajo začetki oblačenja na tradiciji temelječih kostumov Fantov na vasi v čas pred nastankom Ansambla bratov Avsenik, bi lahko to vsekakor vsaj deloma pojasnilo širjenje take odrske preobleke med večino slovenskih narodno-zabavnih ansamblov v poznejših letih. Kljub temu pa se zdi verjetneje, da ima največje zasluge za to vendarle Ansambel bratov

² O fenomenu Ansambla bratov Avsenik je magistrsko delo napisal Ivan Sivec in v njem predstavil tudi razvoj njihove kostumske podobe [Sivec 1999: 102–107]; Sivec je o narodno-zabavnih ansamblih pisal v dveh delih z naslovom *Vsi najboljši muzikantje* [Sivec 1998, 2003]; nekaj misli o oblačenju narodno-zabavnih ansamblov najdemo v delu Janeza Bogataja *Sto srečanj z dediščino na Slovenskem* [Bogataj 1992]; pojav je v okviru razmišljanj o folklorizmu postavila Marija Stanonik [1990: 20–41]; drobce najdemo pri Zmagi Kumer [1978b: 365–378] in Ini Ferbežar [1995: 331–339]; ob vprašanju razvoja t. i. narodnih noš se je kostumiranja narodno-zabavnih ansamblov dotaknila Marija Makarovič [npr. 1971b, 1972a]. Kljub naštetim delom celovitega pregleda nad tem zanimivim in več kot petdeset let razvijajočim se pojavom nimamo.

³ Gre za povzetke diplomske naloge na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete v Ljubljani iz leta 2004 (mentor prof. dr. Janez Bogataj).

⁴ V razpravi uporabljam besedne zveze *gorenjska narodna noša*, *dolenjska*, *primorska* ipd., čeprav morda ni najprimerneje. Vendar se je v več kot stopetdesetletnem razvoju *nacionalnega kostumiranja* oblikovalo več tipov t. i. narodnih noš, zaradi česar menim, da je uporaba upravičena. Npr.: pod izrazom *štajerska narodna noša* si lahko predstavljamo nekaj različic t. i. narodnih noš, ki pa imajo vseeno določene skupne značilnosti. (Op. ur.: Pridržke etnologov do navedenih izrazov izraža zveza t. i. ...noša, pri čemer je v nadaljevanju besedila t. i. opuščeno.)



Slika 1: Člani Slovenskega okteta so se za nastope v tujini praviloma oblačili v t. i. narodno nošo. S turneje po ZDA: Slovenski oktet prireja rojakom na obisku koncerte [Seliškar (ur.) 1954: 163].

Avsenik, ki se je za na tradiciji temelječe kostume zavestno odločil kmalu po nastanku in pri tem vztrajal vsa leta svojega delovanja.

Odločitev Ansambla bratov Avsenik za različico narodnih noš niti ni presenetljiva, saj so se tako že ob koncu 19. stoletja oblačile skupine pevk in pevcev [Knific 2002: 9], podobno pa je bilo tudi z instrumentalisti. Presenetljivo ni niti to, da je Ansambel bratov Avsenik za osnovo kostuma vzel gorenjsko narodno nošo, saj so imeli sedež na Gorenjskem, poleg tega pa je bila gorenjska narodna noša že takrat močno uveljavljena skoraj povsod po Slovenskem in je veljala za nekakšno »narodno uniformo« oz. »nacionalno preobleko«.



Slika 2: Beneški fantje leta 1963 v kostumih, krojenih po sočasni modi [naslovnica z velike plošč].

Pred Ansablom bratov Avsenik so delovali Beneški fantje, ki sprva niso igrali svoje avtorske glasbe, temveč priredbe ljudskih pesmi. Ves čas delovanja so bili oblečeni v oblačila krojena po sočasni modi, velikokrat tudi v uniformirana oblačila, sestavljena iz belih srajc, temnih hlač in telovnikov [Sivec 1998: 37]; po posebnih zahtevah organizatorjev so se oblekli tudi v narodne noše.⁵

KOSTUMSKA PODOBA ANSAMBLA BRATOV AVSENIK

Ansambel bratov Avsenik ni ustvaril le narodno-zabavne glasbe kot posebnega glasbenega izraza, temveč je vplival, da se je pri sorodnih glasbenih skupinah uveljavila posebna odrska kostumska podoba, ki se je podobno kakor glasba zgledovala deloma po tradiciji, deloma pa (čeprav ne povsem zavedno) sta nanjo vplivala sodobna moda in spremenjen način življenja, ki se izraža tudi v odnosu do oblikovanja, nošenja, vzdrževanja oblačil.

Če analiziramo fotografije v magistrskem delu Ivana Sivca [1999: 136–145],⁶ lahko ugotovimo, da so se člani Ansambla bratov Avsenik na začetku svojega delovanja oblačili precej različno. Kostumi nekaterih članov so bili enaki pražnjemu oblačilnemu videzu tedanjega časa, opazne so kombinacije različnih, na tradiciji temelječih kostumov in sodobnih oblačnih potez, videti pa je mogoče tudi že deloma uniformirana oblačila, ki se zgledujejo po gorenjski narodni noši. Pri moški kostumski podobi, ki se zgleduje po narodnih nošah, lahko pri njihovih začetkih opazimo dve različici: pri prvi imajo vsi obute nizke čevlje, svetle nogavice in na glavi sorazmerno širokokrajni klobuk, pri drugi pa visoke škornje, klobuk z ozkimi krajci ali pa ga sploh niso imeli. Različica s čevlji in nogavicami je zgodnejša. Zasedimo lahko tudi več različic narodnih noš pri kostumski podobi ženskega dela ansambla, kjer so najopaznejša različna pokrivala (avba, zavijača, brez pokrivala), različna dolžina kril, na različne načine okoli vratu položene rute ipd.

Člani Ansambla bratov Avsenik kostume za svoje nastope imenujejo »gorenjske narodne noše«, za tak – na tradiciji temelječ oblačilni videz – pa so se odločili z dvema razlogoma: da bi se razlikovali od plesnega orkestra, katerega člani so nosili temna, po takratni modi krojena pražnja oblačila (moške tridelne obleke), in zaradi praktičnosti⁷ [Sivec 1999: 103].

⁵ Vodja ansambla pravi: *Edino v kavarni Union, kjer smo igrali dve leti dva do trikrat na teden, so nas prisilili, da smo nastopali v narodnih nošah. In na gostovanju po Franciji, zaradi narodnostne pripadnosti. A se v narodnih nošah nikoli nismo dobro počutili. Pravzaprav je bilo kar smešno, saj nismo igrali prave narodno-zabavne glasbe, ampak predvsem beneške in furlanske pesmi ter njim podobnega duha, veliko italijanskih popevk ter tudi precej druge zabavne glasbe.* [Sivec 1998: 37]

⁶ Fotografije žal niso dokumentirane z letnico nastanka.

⁷ Vilko Avsenik meni, da bi se ne bi oblačili v narodne noše, če bi prišli do boljše rešitve. A je niso našli [Sivec 1998: 70]. *Rekli smo si: če ima simfonični orkester temne obleke, moramo mi imeti bolj svetle, vesele barve. Tudi z obleko kaže človek svojo sliko. Gorenjska narodna noše je povrhu še zelo lepa, res slovesna... Je res vesela, razigrana, prava obleka za mlade fante. Košir pa je imel še klobuk s krivci, kar je bila še dodatna posebnost.* « Ob tem je t. i. gorenjska narodna noša »trpežna in tako rekoč ob vsakem vremenu daje vtis urejenosti. [Sivec 1999: 103] Slavko Avsenik: *Do tega je prišlo po naključju. Nameravali smo imeti posebne*

Slika 3: Ansambel bratov Avsenik na veliki plošči leta 1976.



Poseben pomen je imela njihova kostumska podoba pri nastopih v tujini, saj so bili, oblečeni v narodne noše, razpoznavni med drugimi tujimi skupinami. Sčasoma je tak odrski oblačilni videz *postal neke vrste sinonim za narodnozabavno oz. ‚oberkrainarsko‘ muziko* [Sivec 2002: 290]. Sivec zato pravilno ugotavlja, da so se sprva člani Ansambla bratov Avsenik oblačili podobno kot ljudski godci (v oblačila, krojena po sočasni modi), *pozneje pa so delno stilizirano ‚narodno nošo‘ prikrojili še bolj po svoje in s tem ustvarili neko normo, ki so se je držali tudi drugi narodnozabavni ansambli skorajda brez pomislekov* [Sivec 1999: 160].

Sivec navaja [1999: 103], da se *kar več tisoč avstrijskih, nemških in švicarskih narodnozabavnih skupin oblači v podobne obleke kot Avseniki*, na drugem mestu [Sivec 2002: 290] pa govori o *več sto* tujih posnemovalcih. Različni številki ne dajeta jasne podlage za razumevanje oblačilne podobe, poleg tega pa je pomembno za kostumsko podobo tovrstnih ansamblov pri nas upoštevati vpliv tujih držav, kjer se je narodno-zabavna glasba širila. Oblikovanje narodnih noš je bilo namreč vedno in povsod (ne le na Slovenskem) pod močnim vplivom sosednjih dežel, poleg tega pa je danes že povsem jasno, da so nekatere najrazpoznavnejše oblačilne sestavine slovenskih narodnih noš prišle k nam z nemškega govornega območja (če pomislimo npr. le na avbo). Zlasti varianta narodne noše, katere oblikovne poteze se zgledujejo po praznjem oblačilnem videzu večinskega prebivalstva na Gorenjskem v prvi polovici 19.

obleke – šivali so nam jih iz blaga, kupljenega v Trstu – vendar so se tako mečkale, da smo potem ugotovili, da je le noša prava za muzikante. V njej si vedno čeden, nikoli do knaja preznojen. Drugo je igranje v baru, naše pa je bilo igranje na prostem, na soncu, kjer se vsakdo veliko bolj potil. Marsikdo na svetu pa nam je tudi rekel, da je gorenjska narodna noša ena najlepših v Evropi. Veliko Oberkrainerjev igra v naši narodni noši. Na stotine ansamblov se je preoblačilo v našo nošo samo zato, da bi predstavljali nas oz. našo muziko. [Sivec 1998: 60]

stoletja, ima veliko skupnega z drugimi deželami širšega evropskega prostora. Poleg tega se je v letih med obema vojnama intenzivno razvijala t. i. *slovenska dečva* – poseben način oblačenja, v katerem so se mešali elementi preteklosti in sodobnosti [Knific 2003: 456–459].

Prenos kulturnih sestavin iz ene družbene skupine v drugo, iz preteklosti v sedanjost in iz enega okolja v drugo je osnova kulturnega razvoja in današnje kulturne raznovrstnosti, saj pri prenosu nikoli ne prihaja do popolnega posnetka, ki ne bi vsakemu človeku dopuščal lastnih interpretacij. V tem pogledu je zanimivo stališče enega mojih sogovornikov, ki občasno spremlja narodno-zabavno glasbo: *Pri oblačilih narodno-zabavnih ansamblov pogosto prihaja do kopiranja. Naši ansambli kopirajo tuje, tuji pa naše. Ampak najprej so začeli kopirati tujci. Oni narodno-zabavne glasbe sploh niso imeli. Vsi so kopirali Avsenika.*

Ko govorimo o kostumski podobi Ansambla bratov Avsenik in o oblačenju drugih narodno-zabavnih ansamblov, nikakor ne moremo prezreti različnih dejavnikov, ki vplivajo na njihovo podobo. Oblačenje, v katerem se kaže povezava z našo oblačilno dediščino, je vsekakor zaznamovala njihovo zunanjo podobo v preteklosti in sodobnosti, kakor pa je mogoče ugotoviti na podlagi pregledovanja fotografskega gradiva današnjih narodno-zabavnih ansamblov, so v njej opazni tudi vplivi dežel, kjer se je razvijala narodno-zabavna glasba.⁸

Misel, da so Avseniki *v nekem smislu hoteli prav z oblačilnim videzom prikazati tisto, kar je ves čas poudarjal Slavko Avsenik, češ da je njihova glasba 'pristno ljudska'* [Sivec 1999: 104], se zdi precej vprašljiva. Narodna noša se je v štiridesetih letih 19. stoletja začela razvijati v meščanskem okolju, se v zadnjih desetletjih 19. stoletja razširila med kmečko prebivalstvo in od tedaj naprej ostala v rabi v vseh družbenih plasteh [Knific 2002: 2]. Narodna noša, kakor jo razumemo danes, tako pravzaprav ne kaže oblačilnega videza slovenskega *kmečkega* prebivalstva (čeprav je žal še vedno pogosto tako razumljena). In če bi člani Ansambla bratov Avsenik želeli ponazarjati oblačilni videz ljudskih godcev in se tako zgledovati po tradiciji, potem bi se morali zgledovati po njih.

Ob primerjavi oblačilnega videza ljudskih godcev na fotografijah s konca 19. in začetka 20. stoletja s kostumsko podobo članov Ansambla bratov Avsenik bi zelo težko našli vzporednice, tako da pri oblačilnem videzu narodno-zabavnih ansamblov nikakor ne moremo govoriti o nadaljevanju načina oblačenja godcev. Ljudski godci so bili namreč do druge svetovne vojne na veselicah, porokah in ob drugih priložnostih oblečeni v oblačila, ki so bila krojena po tedanji oblačilni modi in seveda skladna z nosilčevimi gmotnimi zmožnostmi, socialnim položajem ipd. Ob upoštevanju navedenega pa se je potrebno zavedati tudi tega, da se je narodna noša v

⁸ Za temeljitejšo analizo različnih vplivov bi bilo potrebna podrobnejša raziskava v več evropskih državah, tudi brez tega pa lahko vidimo sodobne vplive z nemškega govornega območja, npr. v okraševanju moških irhastih podkolenskih hlač (planike; zelena, modra, rdeča vezena), ženskih rokavcev (velik dekolte, kratki rokavi) ipd. Ob tem je treba poudariti, da je prenašanje kulturnih sestavin od nosilca do nosilca nenehen proces, pri čemer je nesmiselno trditi, da so vplivi le enostranski in da se le narodno-zabavni ansambli v tujini zgledujejo po kostumski podobi naših in ne tudi nasprotno. Če primerjamo oblikovno podobo narodnih noš na Slovenskem v 19. stoletju in kostumsko podobo današnjih narodno-zabavnih ansamblov, opazimo bistvene razločke tako v izbiri materialov kot tudi v načinu krojenja, nošenja ipd. Vplivi tujine so povsem jasno opazni, mnogi izdelovalci narodnih noš pa tudi sami priznavajo, da blago in drug material kupujejo v avstrijskih in nemških trgovinah, kjer prodajajo materiale za izdelavo njihovih dirndlno.

Slika 4: Inštrumentalni sestav harmonika, klarinet in bariton je bil priljubljen že v času med obema vojnama. Fotografija najzgovorneje kaže njihov oblačilni videz, dodan pa ji je bil pripis: Iz studija našega radia: Magistri izpod Šmarne gore, ljubljenci naših podežel. poslušalcev. [Ilustrirani Slovenec 1931 (12): 95].



Spodaj: Iz studija našega radia: magistri izpod Šmarne gore, ljubljenci naših podežel. poslušalcev.

času med obema vojnama intenzivno razvijala in da so se razni inštrumentalisti (najpogosteje harmonikarji) v t. i. skupinah narodnih noš dejansko oblačili v takšne narodne noše. Iz tistega časa so pogosto slikani tudi tako oblečeni otroci, ki so igrali na harmoniko.

O tem, da izvajalci narodno-zabavne glasbe z oblačenjem v narodne noše želijo svojo glasbo narediti *nacionalno*, je razmišljala Ina Ferbežar [1995: 332] in ugotovila, da je bil za razvoj narodno-zabavne glasbe izredno pomemben ekonomski vidik, zaradi česar so narodno-zabavni ansambli v preteklosti in še danes podlegali porabniški miselnosti. Tako kakor pri ustvarjanju glasbe in besedil je tudi v kostumski podobi mogoče opaziti prilagajanje tržišču in naročnikom njihovih uslug, ti pa potrebujejo predvsem zabavo. Tudi zaradi tega pri kostumski podobi narodno-zabavnih ansamblov prihaja do stalnih adaptacij, posploševanj in poenostavitvev [Bogataj: 1992: 220]. Trženje narodno-zabavne glasbe je seveda za izvajalce izredno pomembno, saj se z igranjem v ansamblih pogosto tudi preživljajo. Izjava enega od sogovornikov (somišljenikov je veliko) nakazuje, da je temeljni cilj ugajanje občinstvu: *Bolj ko jim ugajaš in bolj ko upoštevaš, kar bi radi, več imaš nastopov in s tem denarja. In če imajo ljudje radi, da oblačimo narodno nošo, potem jo oblačimo, pa tudi če se v njej ne počutimo najbolj udobno.*

VPLIV KOSTUMIRANJA ANSAMBLA BRATOV AVSENIK NA SODOBNOST

Ansambel bratov Avsenik je bistveno zaznamoval razvoj narodno-zabavne glasbe in kostumsko podobo drugih ansamblov, katerih vodje in člani posnemanje priznavajo. V današnji in pretekli narodno-zabavni glasbi se je razvijalo več smeri, med seboj pa se skupine ločijo predvsem po tem, ali se želijo čim bolj približati Ansamblu bratov Avsenik (npr. Gašperji, Igor in Zlati zvoki), ali pa želijo ustvariti novo glasbeno (in ob tem pogosto tudi kostumsko) podobo (npr. Štajerskih 7, Vita, Čuki).



Slika 5: Ansambel Vita v kostumih, ki so si jih sposodili pri folklorni skupini Triglav iz Slovenskega Javornika in Karavanke iz Tržiča [Letni koledar 2004].

Čas od začetkov delovanja Ansambla bratov Avsenik pa do danes je v zvezi z oblačilno kulturo vsekakor prinesel kar nekaj sprememb in narodna noša se danes večini članov narodno-zabavnih ansamblov ne zdi več tako udobna, kakor se je v začetku zdela Vilku in Slavku Avseniku, zlasti pa ni prilagojena toplotnim razmeram v različnih letnih časih. Nosilci kostumov za poletne mesece (tudi pozimi na nastopih v notranjih prostorih) poudarjajo problematičnost pokrival, npr. klobukov, navsezadnje tudi zato, ker jih moški danes niso več vajeni nositi. Ženske se pokrival izogibajo iz več razlogov: če imajo glave pokrite, slabo slišijo in zato težje pojejo, z njimi se ne počutijo dobro; zdi se jim, da kvarijo njihov videz, poleg tega pa jim je pod njimi tudi vroče. Na zimskih nastopih na odprtih prostorih imajo nasprotno težavo. Narodna noša, kakršna se je izoblikovala v zadnjih desetletjih pri narodno-zabavnih ansamblih, ne pozna toplih vrhnjih oblačil, zaradi česar na nastopih kdaj pa kdaj čez nošo oblečejo sodobno krojena vrhnja oblačila (budne, plašči ipd.).

Avsenikova navzočnost v medijskem prostoru je zlasti ob jubilejih odmevna še dandanes in ne gre zanemariti dejstva, da ime Slavka Avsenika ljudje še vedno povezujejo z narodno nošo. Ob praznovanju sedemdesetega rojstnega dne Slavka Avsenika v veliki sejmski dvorani v Kranju sta želela slavljencu čestitati tudi kranjska podjetnika Tone in Ivica Arvaj, ki sta za to priložnost Slavku pripravila 70 kg težko klobaso. Ker sta vedela, da bo na prireditvi Slavko Avsenik oblečen v narodno nošo, sta se tako oblekla tudi sama [GG 5. 11. 1999: 25].

RAZVOJ KOSTUMIRANJA DRUGIH NARODNO-ZABAVNIH ANSAMBLŌV OD ZAČETKOV V PETDESETIH PA DO SEDEMDESETIH LET

Od petdesetih do sedemdesetih let 20. stoletja je na Slovenskem na področju narodno-zabavne glasbe delovalo prek šestdeset vidnejših skupin in posameznikov [Sivec 1998: 75–360]. Njihova kostumska podoba vsekakor ni bila povsem enotna, nazorno pa odseva z gledovanje po Avsenikih.

Člani Ansambla Toneta Kmetca, ustanovljenega 1965, so bili na nastopih *po vzoru Avsenikov* oblečeni v gorenjsko narodno nošo. *Menili so, da štajerska za muzikanta ni praktična. Kot humorista sta nastopala z ansamblom Viktor Potočnik in Vlado Šerc, oblečena kot so bili včasih Pohorci, pa tudi šale sta pripovedovala v pohorskem narečju* [Sivec 1998: 230]. Ansambel Vikija Ašiča je vedno nastopal v gorenjski narodni noši, oboževal Avsenika in privrženost tej glasbi kazal tudi z obleko [Sivec 1998: 339]. Vodja Alpskega kvinteta je celo mnenja, da je na tujem, kjer so igrali, Avsenikovega Koširja *poznal prav vsak ljubitelj domače glasbe* in prav zato so si tudi oni priskrbeli *klobuke po Koširjevem vzoru s peresi* [Sivec 1998: 262]. Nekakšno pravilo, da mora v ansamblu vsaj en član nositi klobuk, je vidno še pri nekaterih današnjih ansamblih.⁹ Iz izjav članov narodno-zabavnih ansamblov je razvidno, da oblačenje narodne noše omogoča identifikacijo s slovenskim narodom, narodna noša pa spodbuja *domoljubna* čustva, kar je še bolj kakor pri narodno-zabavnih ansamblih mogoče opazovati pri ljudeh, ki živijo v zamejstvu in med slovenskimi izseljenci.

VPLIV TUJINE

Pomembno vlogo pri oblačenju narodno-zabavnih ansamblov je imela tudi tujina, saj je bila ta zvrst glasbe tudi zaradi specifične kostumske podobe hitreje in enostavneje prepoznana. Avstrija, Bavarska in še nekatere druge dežele v Evropi so poleg tega *ohranile in vzgojile odnos do nekakšne narodne uniforme, kot pretežno praznične in manifestativne preobleke* [Bogataj 1992: 220], pri kateri se elementi tradicije pojavljajo tudi v sočasnih modnih oblačilih. Narodno-zabavni ansambli so tako tudi s tega vidika ustrezali tujemu tržišču.¹⁰ Širjenje

⁹ Lahko bi rekli, da se je bilo (in se je deloma še) v narodno-zabavni glasbi »moderno« kostumirati v narodne noše. Člani ansambla Nika Zajca so se tako oblačili zato, ker so to prakticirali tudi drugi [Sivec 1998: 343], s takšnim oblačenjem pa so povezane tudi osebne spodbude. Tone Žagar, ki je svoj ansambel ustanovil leta 1967, pravi, da je *vedno najraje v narodni noši. Doma imam kar štiri komplete. Prav pred nedavnim sem kupil še enega. Lahko rečem, da sem naravnost zaljubljen v narodno nošo* [Sivec 1998: 287]. Brez narodne noše po mnenju vodje Ansambla Francija Zemleta *tudi glasba ni taka, kot je z njo* [Sivec 1998: 225]. Fantje s Praprotna so na vseh svojih nastopih oblačili gorenjske narodne noše: *Najprej smo se jih sposodili po hišah od Praprotna do Selc in se vanje prvič oblekli leta 1964 za nastope na škofjeloških letnih igrah in za nastope v pobratenem mestu Medici v Italiji. Priznam, da sem se počutil v noši ponosnega in postavnega* [Sivec 1998: 207].

¹⁰ Ko so šli člani Alpskega kvinteta na prvo gostovanje v tujino (nastali so leta 1965), so imeli vsak drugačne hlače, sicer pa enotne telovnike in bele srajce. Lastniku lokala, kjer so igrali, je bila glasba ansambla všeč, ni mu pa bila všeč njegova kostumska podoba. Zato jih je peljal v večje mesto, kjer jim je kupil nova oblačila in klobuke s peresi, takoj po pustu, ko so imeli desetdnevni dopust, pa jih je poslal domov z namenom, da si nabavijo narodne noše. *Zdelo se je, da narodnozabavna glasba v takšnih nošah lepše zveni* [Sivec 1998: 262]. Zadovoljni Kranjci so bili ustanovljeni dve leti po Avsenikih in *ker so se imeli povsod – tako v Sloveniji kot po jugoslovanskih republikah in pokrajinah ter tudi v tujini za neke vrste ambasadorje Slovenije, so bili ves čas oblečeni v gorenjske narodne noše* [Sivec 1998: 114]. Člani narodno-zabavnih ansamblov čutijo, da v tujini z narodnimi nošami predstavljajo Slovenijo [Sivec 1998: 149]. Ko je Ansambel Lojzeta Slaka leta 1970 prvič gostoval v ZDA in Kanadi, so tamkajšnji zdomci člane ansambla *skoraj dobesedno slekli, saj so želeli imeti njihove narodne noše za spomin* [Sivec 1998: 200]. Podobne izkušnje so imeli člani Ansambla

narodno-zabavne glasbe iz domovine v tujino je bistveno vplivalo na oblačenje narodnih noš v narodno-zabavnih ansamblih, narodne noše pa so bile še posebej cenjene pri slovenskih izseljencih, ki so se tudi z njo lažje identificirali z deželo, od koder so se odselili.

PRILAGAJANJE TRŽIŠČU IN ISKANJE POSEBNOSTI

Dobre izkušnje s kostumiranjem v narodne noše v tujini so spodbujale takšno oblačenje doma, saj so narodne noše postajale razpoznavni znak te glasbene zvrsti. Takšno preobleko so mdr. spodbujali tudi režiserji na nekdanji Televiziji Ljubljana. Ansambel Vilija Petriča je npr. zelo malo nastopal v narodnih nošah, zaradi posebnega koncepta oddaj na televiziji Ljubljana pa so si za potrebe snemanj oblekli gorenjsko narodno nošo [Sivec 1998: 187].

Narodno-zabavni ansambli so kostumsko podobo sčasoma tudi spreminjali. Nekateri so se sicer ves čas oblačili le v narodne noše (npr. Ansambel bratov Avsenik, Alpski kvintet), drugi pa so ob njej nosili tudi sodobno krojena modna oblačila, namenjena odrskim nastopom. Ansambel Vilija Petriča je s sodobno krojenimi oblačili želel poudariti avtorski pristop h glasbi [Sivec: 1998: 187], Ansambel Toneta Žagarja se je odločil za po sodobni modi krojena odrska oblačila zaradi nekaterih članov ansambla, ki so menili, da je narodna noša prevroča [Sivec 1998: 287], zaradi kombinacije igranja narodno-zabavne in zabavne glasbe so taka oblačila nosili Zasavci [Sivec 1998: 298], v sodobno krojena odrska oblačila pa so se oblačili npr. še člani Ansambla bratov Poljanšek. Ti so nastopali v narodnih nošah, zvečer pa so se na veselicah preoblekli v slovesne obleke z metuljčki [Sivec 1998: 351]. Zaradi želje po drugačnosti so se v času, ko je bila večina narodno-zabavnih ansamblov oblečena v narodne noše, člani primorskega Tria Bordon oblekli v bele srajce, rdeče telovnike in temne hlače [Sivec 1998: 322]. Ansambel Ivana Ruparja je nastopal največkrat v gorenjski narodni noši, saj so se v njej njihovi člani počutili najboljše, imeli pa so tudi nekakšne enotne praznične obleke, ki pa jih poslušalci niso sprejeli tako, kakor so pričakovali [Sivec 1998: 360].¹¹

Henček in njegovi fantje: *Na prvi turneji se nam je pripetilo, da so nas ljudje dobesedno slekli in odkupili vse: od narodne noše do harmonike. Domov smo prišli brez vsega, tako smo jim bili všeč v oblekah* [Sivec 1998: 236]. Gostovanje v tujini (čez lužo) je »prisililo« člane ansambla Fantje s treh dolin, da so se v celoti oblekli v narodno nošo, drugače so nosili le zgornji del (srajco in telovnik) [Sivec 1998: 221]. V narodne noše so v tujini oblačile tudi Sestre Potočnik, čeprav so se drugače vedno oblačile v sodobno krojena oblačila, ki so si jih navadno izdelale same [Sivec 1998: 328].

¹¹ Statistična obdelava podatkov Sivčevi knjigi *Vsi najboljši muzikantje* je dala glede oblačenja narodno-zabavnih ansamblov iz različnih slovenskih pokrajin naslednjo podobo: skoraj 95 % narodno-zabavnih ansamblov, ki jih pokrajinsko lahko opredelimo kot gorenjske, se oblači v kostume, ki temeljijo na tradiciji (nekateri imajo poleg teh tudi kostume, krojene po sodobni modi), 61 % se jih oblači izključno v narodne noše ali njim podobne kostume, 30 % pa občasno poleg narodnih noš nosi tudi sodobna oblačila. Izključno v oblačila, krojena po sodobni modi, se oblači le 5 % narodno-zabavnih ansamblov na Gorenjskem. Člani narodno-zabavnih ansamblov, ki se oblačijo v narodno nošo, za osnovo brez izjem jemljejo pretekli oblačilni videz Gorenjcev. Na Štajerskem je precej drugače. V kostume, ki se zgledujejo pri tradiciji, se oblači manj kot 80 % narodno-zabavnih ansamblov, od tega se jih izključno v narodno nošo oblači nekaj več kot 30%, občasno

Pomisleki v zvezi z oblačenjem gorenjske narodne noše so bili pogostejši pri narodno-zabavnih ansamblih, ki niso bili z Gorenjskega. Že omenjeni ansambel Vilija Petriča (s sedežem v Mariboru) si je prizadeval za drugačno kostumsko podobo, prvi, ki so bili po svojih na tradiciji temelječih kostumih razpoznavni tudi v širši javnosti, pa so bili Veseli planšarji, ustanovljeni leta 1955.¹²

Želja po drugačnosti je do nekoliko posebne podobe vodila Ansambel Lojzeta Slaka, ki je v prvih letih skušal oblikovati svoj odrski oblačilni videz na podlagi dediščine oblačenja na Dolenjskem, pozneje pa je zaradi Fantov s Praprotna, ki so pri ansamblu peli in so prihajali z Gorenjske, prevzel gorenjsko narodno nošo [Sivec 1998: 200].¹³ Pokrajinsko pripadnost so želeli poudariti še nekateri drugi ansambli. Tržaški narodni ansambel je bil kostumiran v tržaške narodne noše [Sivec 1998: 271], Ansambel Alojza Grnjaka pa je na pokrajinsko pripadnost pokazal s telovniki štajerske narodne noše. Predpasnikov niso nosili, ker so se jim zdeli za muzikante nepraktični [Sivec 1998: 317]. Člani ansamblov zagovarjajo stališče, da so primerni kostumi tisti, ki jih sprejme občinstvo.

RAZVOJ OD SEDEMDESETIH LET

Kar nekaj desetletij je trajalo, da so nekateri mlajši narodno-zabavni ansambli začeli razmišljati o kostumih, ki ne bi posnemali le odrske oblačilne podobe Ansambla bratov Avsenik, bi se pa vseeno navdihovali pri oblačilnih prvinah iz preteklosti. V tem pogledu je bil med prvimi ansambel Rž: člani so bili oblečeni v oblačila iz rumeno barvanega debelega platna. Po mnenju Sivca jih je tujina zaradi takšne oprave povsem zavrnila [Sivec 1999: 107].

v narodno nošo in občasno v sodobno krojena oblačila pa skoraj 45 % skupin. Izključno v sodobno krojena oblačila se oblačli nekaj manj kot 20 % narodno-zabavnih ansamblov na Štajerskem. Narodna noša temelji na gorenjski različici (70 %) in redkeje na štajerski (30 %). Razmerja v korist gorenjski narodni noši so opazna tudi na drugih območjih Slovenije in ne le na Štajerskem.

¹² Vodja ansambla Franček Povše pravi: *V planšarskih oblačilih – izraziti klobuki s širokimi kraji, bele volnene nogavice, lesene, ročno izdelane cokle, kožuhovinasta malha – smo prvič nastopali ob podelitvi daril otrokom za dedka Mraza leta 1955. Ker so tedaj vrteli izredno priljubljen film o Kekcu, smo si šli sposoditi obleke kar k Viba filmu. Bila je to planšarska noša, stara štiristo let. Cesar nismo dobili v Vibi, smo poiskali v bohinjškem kotu pri kmetih, cokle pa nam je naredil coklar s Koprivnika* [Sivec 1998: 93–94]. Ansambel Veseli planšarji je poslušalce osvojil s svojo posebnostjo; *izvirno planšarsko glasbo in oblačili* [GG 8. 11. 96: 15], kostumi naj bi torej ponazarjali oblačenje planšarjev v bohinjških planinah. Ob razpadu ansambla Veseli planšarji in ustanovitvi novega ansambla Ansambel Janeza Jeršinovca s planšarji leta 1969, ki so ga sestavljali pretežno bivši člani Veselih planšarjev, je prišlo celo do spora na sodišču. Kopirani sta bili zvočna in kostumska podoba, čeprav je nov ansambel nastopal v *planšarskih nošah* in v gorenjskih narodnih nošah [Sivec 1998: 101]. Ansambel Veseli planšarji kar nekaj let ni deloval, potem pa se je v prenovljeni zasedbi spet pojavil. Na njihovi spletni strani lahko preberemo: *Ohranili smo stil, ki ga ljubitelji narodnozabavne glasbe dobro poznate. Nastopamo v planšarskih nošah iz 17. stoletja, ki so jih nosili v Bohinju in okolici. V lastne skladbe so dodani povsem specifični planšarski instrumenti, kot kravji rogovi, zvonci in Bum-bas* [www.veseliplansarji.cjb.net].

¹³ Za interpretacijo Sivca, da se dolenska narodna noša od gorenjske loči po *lajbčih z motivom vinske trte*, bi lahko rekli, da je »iz trte zvita«, a morda vseeno zanimiva.



Slika 6: Člani ansambla Rž na svoji prvi veliki plošči leta 1980 v kostumih, ki predstavljajo odmik od narodnih noš, v njih pa so vseeno opazni elementi oblačilne dediščine.

Kljub negativnim izkušnjam z oblačenjem v sodobneje krojene kostume na tujem v zgodnejših letih razvoja narodno-zabavne glasbe si tudi v sodobnosti nekateri ansambli prizadevajo, da bi se po kostumski podobi razlikovali od začetnikov narodno-zabavne glasbe. V tem pogledu so inovativnejši mlajši ansambli, ansambli, ki nimajo sedeža na Gorenjskem, in ansambli, ki ne hodijo veliko v tujino. Organizatorji koncertov v tujini namreč še danes pogosto zahtevajo, da so ansambli na nastopih oblečeni v narodne noše. Željo po sodobnejši interpretaciji oblačilne dediščine oz. izdelavi kostumov, ki bi upoštevali sodobne težnje in hkrati spominjali na preteklost (tudi slovenskost), je mogoče opaziti pri nekaterih mlajših narodno-zabavnih ansamblih, ki jih sestavljajo mlada dekleta (npr. pri Veselih Štajerkah).

VPLIV TUJINE

Vodje ansamblov priznavajo, da gostovanja v tujini močno vplivajo na to, da se člani narodno-zabavnih ansamblov oblačijo v narodne noše. Karli Gradišnik si je prav zaradi nastopov v tujini priskrbel gorenjsko narodno nošo in potem ob posebnih priložnostih v njej nastopal tudi doma [Sivec 2003: 74]. Ptujskih 5 se na nastopih običajno oblači v po sodobni modi krojena oblačila, za gostovanja v tujini pa si priskrbi gorenjske narodne noše [Sivec 2003: 153]. Podobno je tudi ansambel Dan in noč nosi sodobno krojena oblačila, na nastopih v tujini pa se oblači celo v različne narodne noše¹⁴ [Sivec 2003: 155].

¹⁴ Vodja ansambla Fantje izpod Vurberga ima glede gostovanj v tujini sledeče mnenje: *Precej nastopamo tudi zunaj naših meja, tam pa so povsod navajeni le na gorenjsko nošo. V tujini – to velja tudi za naše zdonce – tako rekoč ni mogoče nastopati v drugačni noši* [Sivec 2003: 199]. Ansambel Rž, ki je bil sicer poznan po sodobno krojenih kostumih z elementi dediščine, je leta 1985 na zahtevo gostitelja v oddaji Karla Moika nastopil v narodnih nošah [Sivec 2003: 88]. Marjana Držaj in Braco Koren sta se v duetu pri ansamblu Dobri znanci, ko so gostovali v ZDA in Kanadi, za to priložnost oblekla v narodno nošo [Sivec 2003: 38]. Blejski kvintet je mnenja, da je v tujini gorenjska narodna noša razpoznavni znak slovenske narodno-zabavne glasbe [Sivec 2003: 54]. Poleg omenjenih kot motiv za oblačenje v narodne

Poseben pomen ima narodna noša za izseljence, saj se z njo identificirajo, v njej pa je tudi spomin na domovino.¹⁵ Podobno je pri zamejskih Slovencih, saj tam pripadniki slovenske skupnosti z narodnimi nošami javno izražajo pripadnost slovenskemu narodu. Vodja Ansambla Iga Radoviča iz okolice Trsta pravi: *Sprva smo od noše nosili le zgornji del, pozneje pa smo si priskrbeli celotno gorenjsko ljudsko nošo, saj smo menili, da tako najbolj očitno izkazujemo svojo narodno pripadnost* [Sivec 2003: 42].

Slika 7: Vesele Štajerke na koledarju za leto 2004. Sodobno krojena oblačila s pridihom tradicije [Letni koledar 2004].



V tujini narodno-zabavni ansambli s kostumi vsekakor dosežejo večjo razpoznavnost, kakor bi jo le z glasbo.

Človek z obleko tudi predstavlja del sebe, če pa obleče narodno nošo, potem z njo predstavlja tudi svoj narod. Slovenski narodno-zabavni ansambli se morajo v tujini razlikovati od drugih. Predstavljajo pa naj tisto, kar je za Slovenijo značilno, predvsem pa naj se zgledujejo po nekaterih folklornih skupinah, ki oblačilom posvečajo posebno pozornost ...

je izjavil eden od sogovornikov. Vpliv tujine na oblačenje naših narodno-zabavnih ansamblov se torej v zadnjih letih ni zmanjšal. Sodoben način življenja je sprožil le dodatne različice, tekmištvo večjega števila ansamblov na domačem tržišču in v tujini pa spodbuja večjo raznovrstnost v kostumski podobi. V tujini se še vedno večinoma oblečejo v gorenjsko različico narodne noše, na nastopih doma pa se najpogosteje prilagajajo željam naročnikov.

noše navajajo nastope v tujini še naslednji narodno-zabavni ansambli: Mesečniki, Duo 99, Družinski trio Pogladič, Slovenskih pet, Ansambel Rogla [Sivec 2003: 210, 340, 311, 221, 322].

¹⁵ Vodja narodno-zabavnega ansambla Planinski kvintet, ki deluje v Kanadi, pravi: *O naši gorenjski noši lahko povem, da je v Kanadi najbolj znana in spoštovana* [Sivec 2003: 336]. Tudi Marija Ahačič Pollak, ki že več desetletij živi v Kanadi, pravi, da je na mednarodnih folklornih prireditvah *vedno pela v ljubljanski noši s pečo* [Sivec 2003: 86]. V televizijski oddaji se je izrazila takole: *Za nas Slovence, ki živimo na tujem, ima narodna noša veliko večji pomen. Narodna noša je simbol naše slovenskosti in če pridejo ansambli oblečeni v narodno nošo, si želimo, da so korektno oblečeni in da res predstavljajo Slovenijo tako kot je* [Vsakdanjik in praznik 2002].

USTVARJANJE STEREOTIPOV

Odločitev Ansambla bratov Avsenik, ki se je kostumiral v gorenjske narodne noše, je, kakor je bilo že večkrat omenjeno, odločilno vplivala na uveljavitev narodne noše kot dokaj poenotene odrske preobleke narodno-zabavnih ansamblov. To odkrito priznavajo nekateri ansambli, ki svoja oblačila in dodatke pogosto povezujejo z načinom igranja, glasbenim sestavom ipd., ob takem razmišljanju pa današnjim ansamblom niso vzor le Avseniki, temveč tudi nekateri drugi starejši narodno-zabavni ansambli.¹⁶ Narodna noša se je v narodno-zabavni glasbi tako zakoreninila, da jo imajo nekateri za *simbol kakovostne narodno-zabavne glasbe* [Sivec 2003: 217], vodja Ansambla Vrhovec pa celo meni, da se narodna noša *k narodno-zabavni glasbi najlepše poda* [Sivec 2003: 337]. Poleg tega nekateri vodje ansamblov menijo, da je narodna noša *za muzikante alpskih narodov razpoznavni znak* [Sivec 2003: 146], ansambli pa jo oblačijo tudi (in samo) zato, ker se tako odločajo skoraj vsi drugi narodno-zabavni ansambli [Sivec 2003: 210].

Člani ansamblov svoje ustvarjanje in poustvarjanje narodno-zabavne glasbe pogosto razumejo kot nadaljevanje tradicije. Kostumska podoba ansamblov nikoli ni bila predmet kakšnih poglobljenih raziskav, pa tudi člani samih ansamblov se z njo intenzivno ne ukvarjajo. Tudi zaradi tega so pri tem nastali določeni stereotipi in mnenja, kaj je primerno in kaj ne. Gorenjska narodna noša se večini ansamblom zdi najprimernejša za izvajanje narodno-zabavne glasbe in je pri narodno-zabavnih ansamblih tudi najpogostejše v rabi. Zlasti če člani ansambla prihajajo iz različnih slovenskih pokrajin, se je potem najlažje odločiti za kostum, ki temelji na gorenjski različici. Jože Galič pravi, da je gorenjska narodna noša zaradi tega za narodno-zabavne ansamble *univerzalna* [Sivec 2003: 337], oblačilna dediščina pa je vsaj v interpretacijah narodno-zabavnih ansamblov videti precej uniformirana.

ODMIK OD »KLASIČNIH« NARODNIH NOŠ

Nekaterim mlajšim ansamblom so v pogledu kostumiranja razen starejših narodno-zabavnih ansamblov pomemben zgled folklorne skupine. Te se še vedno sorazmerno pogosto oblačijo v narodne noše, vse številnejše pa v kostume, ki so izdelani na podlagi spoznanj raziskav na terenu in analize arhivskega gradiva. Člani ansambla Štajerskih 7 nastopajo v kostumih praznjega oblačilnega videza na Štajerskem z začetka 20. stoletja, zgledovali pa so se po Aka-

¹⁶ Vodja ansambla Braneta Klavžarja: *Na začetku smo nastopali v belih snajcrah, telovnikih in temnih hlačah, čez čas pa smo ta oblačila sporazumno zamenjali za gorenjsko ljudsko nošo po vzoru Ansambla bratov Avsenik in Ansambla Lojzeta Slaka, saj se nam je zdela najlepší in najbolj slovenska* [Sivec 2003: 65]. Ansambel bratov Avsenik je bil po kostumski podobi vzor Ansamblu Jevšek, Ansamblu Jožeta Šalerja, Slovenskemu goriškemu kvintetu, Ansamblu Tonija Iskre, Hišnemu ansamblu Jožovc, Okroglim muzikantom, Gregorjem in Podjanskemu triu Lipusch [Sivec 2003: 35, 36, 84, 173, 348, 349, 350, 317]. Vodji Gorenjskega kvinteta se zdi, da po zgledu Avsenikov k narodno-zabavnemu ansamblu *sodita tudi marela in klobuk s krivci* [Sivec 2003: 362].

demski folklorni skupini Študent iz Maribora [Sivec 2003: 148]. S folklornimi skupinami je povezano mnogo drugih narodno-zabavnih ansamblov ali vsaj njihovih članov.¹⁷

Do posnemanja in kopiranja kostumske podobe prihaja tudi med samimi sodobnimi ansambli, ki se ne zgledujejo po tradiciji, ampak imajo za svoje odrske kostume sveže zamisli. Ansambel Trio Zvonček se za nastop obleče *v bele srajce in hlače peščene barve z naramnicami na gumbe in pasom. Šalimo se, da pas drži hlače, naramnice pa dekletom omogočajo, da nas potegnejo k sebi. Našo zamisel sedaj posnema kar nekaj ansamblov*. Nekoliko šaljiv značaj imajo tudi odrska oblačila mladega ansambla Gamsi. Nosijo namreč oblačila, v katerih sicer prepoznano elemente narodnih noš, vendar so oblikovno tako spremenjeni, da lahko govorimo le o vzoru (oblečene imajo npr. kostume, katerih oblika se zgleduje po gorenjski narodni noši, oblačila pa so izdelana iz sodobnega materiala – džinsa).

Idej o kostumski podobi, ki se ne bi zgledovala po Ansamblu bratov Avsenik, je bilo nekaj že v petdesetih letih (npr. Beneški fantje) in naslednjih desetletjih, z vse večjim številom ansamblov pa je naraščala tudi potreba po drugačnosti. Tujina je sicer »zahtevala« narodno nošo, poslušalci in gledalci v Sloveniji pa so bili in so še željni sprememb. Narodno-zabavni ansambli, ki niso z Gorenjskega, so iskali nove možnosti za svojo podobo v lokalnem izročilu.¹⁸ Nekateri pa prav zavestno odklanjajo drugačnost in kljub temu, da se zavedajo, da so iz okolja, zaradi katerega bi bil primernejši drugačen kostumski izgled, vztrajajo pri gorenjski različici narodne noše.

Tudi nekateri poslušalci narodno-zabavne glasbe menijo, da bi se morali ansambli bolj zgledovati po lokalni dediščini in iz nje črpati zamisli za svoje kostume: *Če je jasno, od kod ansambel s člani prihaja, naj se to vidi tudi pri njihovih kostumih. Vsak kraj ima kaj posebnega in to bi lahko narodno-zabavni ansambli tudi kazali*.

Harmonikarice Zupan iz Mengša so se oblekle v kostume, ki se zgledujejo po *dirndlih*, in s tem ustvarile drugačno podobo od večine tovrstnih skupin [Sivec 2003: 188], gorenjski Ansambel Storžič pa je sprva nastopal v gorenjski narodni noši, po letu 1999 pa so si člani priskrbeli kostume, ki so spominjali na oblačila planincev: *pumparice, planinski klobuk, planinska srajca, nogavice in gozjarje* [Sivec 2003: 301]. Oblačila jim je sešila Mojca Berce

¹⁷ Že samo v obeh Sivčevih knjigah *Vsi najboljši muzikanti* je prek trideset omemb takšnega ali drugačnega sodelovanja.

¹⁸ Dolenjski Ansambel Korenine se je npr. oblekel v dolensko narodno nošo [Sivec 2003: 200], ansambel Cerkljanski instrumentalni kvintet je s svojimi kostumi posnemal oblačilni videz Šentviške planote [Sivec 2003: 60], ansambel Nanos je za osnovo kostumov vzel kmečki oblačilni videz z Gore v Vipavski dolini [Sivec 2003: 306] ipd. Vodja ansambla Mladi prijatelji s Štajerskega oblačenje svojega ansambla opredeljuje na sledeč način: ansambel je nastal *v času, ko so skoraj vse skupine nastopale v narodnih nošah, kako sem na festivalu na Graški Gori članu žirije ugovarjal, ko je trdil, da smo godci s šurci manj izvirni kot tisti z gorenjskimi nošami*. [Sivec 2003: 179] Tudi ansambel Štrk se je odločil za kostum, ki ni enak gorenjski narodni noši, da bi se ločil od drugih ansamblov: *Prvotna zasedba je nastopala v gorenjski noši. Ker pa smo bili preveč nerazpoznavni, smo se po dveh letih odločili za štajersko nošo, saj je sedež ansambla v mojih Babincih pri Ljutomeru, Ljutomer je metropola Prlekije, Prlekija je sestavni del Štajerske. Ideja za nošo se je porodila na enem od prvih festivalov, potem ko je bila izrečena upravičena pripomba. 'Poglejte Prleke v gorenjski noši!' [Sivec 2003: 301]*

iz Selc v Selški dolini, ki tudi sicer šiva narodne noše. Skladno z imenom ansambla se je za kostumsko podobo odločil Ansambel Rž v osemdesetih letih.

Ob ustanovitvi leta 1977 je o skladnosti imena in kostumske podobe razmišljal Ansambel Slovenija. Zamislili so si, da bi se posamezni člani oblekli v kostume, ki bi se zgledovali pri oblačilnem videzu pokrajin, kjer so se rodili ali živeli (Štajerska, Dolenjska, Gorenjska, Koroška), vendar zamisli niso nikoli uresničeni. Naposled so se vsi oblekli v gorenjske narodne noše [Sivec 2003: 58]. Na tradiciji temelječe kostume, ki so drugačni kakor pri drugih narodno-zabavnih ansamblih in so povezani z imenom skupine, se je posrečilo pridobiti članom Ansambla Oglarji z Gorenjskega.¹⁹

V skladu s predstavo o oblačilnem videzu vagabundov (popotnikov) so člani ansambla Vagabundi oblekli imenu primerna oblačila: usnjene hlače, bela srajca in ovratna rutica [Sivec 2003: 212]. Ansambel Štajerski baroni se je kostumiral v »barone« [Sivec 2003: 325]. Ansambel Tulipan išče svojo razpoznavnost v rumeni barvi oblačil, saj je mnenja, da je to ena izmed najpogostejših barv tulipanov [Sivec 2003: 361]. Lokalne značilnosti so za svojo razpoznavnost želeli uporabiti člani Ansambla Darka Atelška in so si na telovnike izvezli cvetočo vejico dreva [Sivec 2003: 44].

Narodno-zabavni ansambli, ki si želijo sprememb v svoji odrski preobleki, da bi se z njo ločili od drugih skupin, drugačno podobo pogosto gradijo na svojem imenu in krajevnem izviru. Odločitve za drugačen odrski videz vsekakor niso lahke, saj poleg zamisli potrebujejo še ljudi, ki jim jih uresničijo, to so modni oblikovalci, stilisti ipd., kar pa se jim velikokrat zdi nesmiselno in predvsem predrago.

Od začetkov, ko so člani narodno-zabavnih ansamblov pogosto brez posebnih pomislekov s svojo kostumsko podobo posnemali gorenjsko narodno nošo, pa do danes je prišlo v kostumiranju do nekaterih bistvenih premikov: opazno je nekoliko večje zanimanje za upoštevanje posebnosti v dediščini krajevnega oblačilnega videza (morda tudi po zaslugi folklornih skupin, ki od 90. let 20. stoletja pogosto želijo poustvarjati prav oblačilno dediščino svojega kraja). Pri oblačenju narodno-zabavnih ansamblov tako lahko spremljamo premik zanimanja z nacionalne na lokalno raven.

KOSTUMIRANJE V SODOBNO KROJENA OBLAČILA

Poleg omenjenih iskanj zamisli za oblikovanje na tradiciji temelječih kostumov je med narodno-zabavnimi ansambli opazno tudi zanimanje za oblačenje v kostume, ki povsem sledijo sodobne modnim smernicam. Frajkinclarjem se npr. pri oblačenju zdi najpomembnejše, da

¹⁹ Pregledali smo precej strokovnih knjig in se skupaj z dr. Marijo Makarovič odločili za oglarske delovne obleke z rdečo ovratno rutico in črnimi klobuki. Precej težav nam je povzročilo iskanje blaga, saj naj bi bile obleke iz ročno tkanega lanenega platna. Po dolgem iskanju nam ga je le uspelo najti. Oblačila so nam sešile šivilje v Etnografskem inštitutu, škornje pa je izdelal J. Černilec iz Kranja. [Sivec 2003: 73] Ansambel je deloval v prvi polovici osemdesetih let.

so njihova oblačila udobna in elegantna, in narodnih noš niso nikoli nosili, čeprav se jim od nekdaj zdijo lepe. Kakor pravijo sami, si včasih nadenejo kravate, drugič suknjiče, spet tretjič širokokrajne črne klobuke [Sivec 2003: 310]. Skupina Slapovi se je za kostumiranje v elegantna oblačila odločila zato, ker je želela biti prepoznavna, posebna in izvirna tudi po odrskem oblačilnem videzu [Sivec 2003: 206]. Tudi Čuki imajo izoblikovan odnos do odrskih oblačil. Nikoli se ne oblečejo v narodne noše in ob vsaki priložnosti uskladijo tudi svoj scenski dekor. Nastopajo najpogosteje v sodobnih oblekah in s kravatami [Sivec 2003: 175].

Na vprašanje, kateri narodno-zabavni ansambel je prvi začel nositi po sodobni modi ukrojena oblačila, niti ni težko odgovoriti, saj se v petdesetih letih sočasno pojavljata kostumiranje v narodno nošo in v sočasno modna oblačila. Kljub temu pa si zasluge za sodobno kostumsko podobo, ki temelji izključno na odrskem prirejanju sodobnega načina oblačenja, pripisuje več ansamblov hkrati. Za eno prvih zasedb s takim odrskih oblačilnim videzom se imajo leta 1985 ustanovljeni Stoparji [Sivec 2003: 149] in leta 1990 ustanovljen Ansambel Sedmi raj [Sivec 2003: 190]. Tudi vodja leta 1970 ustanovljenega Ansambla Rudija Jevška je mnenja, da so bili prvi, ki so se odločili za modno krojene kostume.

Kostumi vsekakor močno vplivajo na razpoznavnost narodno-zabavnih ansamblov, česar se nekateri dobro zavedajo. Pevka ansambla Bohpomagej se je izrazila takole: *Da bi se tudi na zunaj razlikovali od drugih, so si oz. smo si priskrbeli unikatne noše. Sicer pa se gorenjska noša našemu imenu res ne bi podala. Tako smo zdaj oblečeni v cestarske uniforme* [Sivec 2003: 31].

Motiv za oblačenje, ki upošteva sočasne modne tokove, lahko najdemo v repertoarju posameznih narodno-zabavnih ansamblov. Ti danes najpogosteje ne igrajo le narodno-zabavne glasbe, temveč tudi zabavno.²⁰ Nekateri ansambli, ki imajo več različnih kostumov, se ob vsakem nastopu sproti odločajo, kako se bodo oblekli,²¹ izbira pa je odvisna od želja naročnikov. Ansambel Sava z Jelko običajno sicer nastopa v narodnih nošah, na posebno željo pa tudi v sodobnih oblačilih [Sivec 2003: 76].

V sodobnosti pa je mogoče opaziti tudi nasprotno procese: najprej kostumiranje v sodobno krojena oblačila, v poznejših letih pa odločitev za narodno nošo. Ansambel Taims (pozneje Fantje s Krasa) je npr. najprej igral le zabavno glasbo in se zato oblačil v sodobno

²⁰ Ansambel Mira Klinca je zamenjal kostume, ki so se zgledovali po belokranjski narodni noši, s kostumi, ki upošteva sodobne modne tokove, predvsem zato, ker je začel izvajati tudi zabavno glasbo [Sivec 2003: 151]. Podobno je razmišljal tudi vodja ansambla Tonija Verderberja in Ansambel Danila Čamer-nika (Sivec 2003: 78, 161). Glede na program, ki ga izvajajo, izbira svoje kostume tudi ansambel Vita [Priloga GG 24. 5. 1996: 3].

²¹ Ansambel Zorana Lupinca nastopa v kostumih, ki jim je zgled gorenjska narodna noša ali tržaška narodna noša, za koncertne nastope pa se obleče v temno obleko [Sivec 2003: 160]. Nastopu ustrezne kostume izberejo tudi Ansambel Mikola, Litijski odmev, Vokalni kvintet Ajda s citrarko Cito Galič, Monika in Alenka Heričko, Ansambel Snežnik, Črna mačka [Sivec 2003: 170, 171, 172, 154, 300, 306]. Družinski trio Novina izvaja pet do šest vrst glasbe in za vsako ima posebna kostume [Sivec 2003: 147] Podobno je imel tudi Ansambel Marela pet različnih vrst kostumov, ki jih je uporabljal glede na program, ki ga je izvajal [Sivec 2003: 158].

krojena oblačila, leta 1984 pa je začel izvajati tudi narodno-zabavno glasbo in si zato priskrbel tudi gorenjsko narodno nošo [Sivec 2003: 32].

Sodobno se oblačijo ansambli, ki ne odhajajo v tujino in združujejo mlajše člane, sodobno krojeni odrski kostumi pa so za člane narodno-zabavnih ansamblov primernejši zlasti zaradi dvojega: v njih se nastopajoči počutijo udobneje kakor v narodnih nošah in so nezahtevni za vzdrževanje.

OBLIKOVALCI KOSTUMSKE PODOBE ANSAMBLOV

Oblikovanje kostumske podobe narodno-zabavnih ansamblov je bolj poredko v strokovnih rokah. Oglarjem je kostume pomagala oblikovati Marija Makarovič, Ansamblu Lojzeta Slaka je svetovala Zmaga Kumer, danes pa zlasti mlajšim ansamblom pomagajo modne oblikovalke in ustrezno izobražene šivilje, tudi modne oblikovalke, ki pa v izobraževalnem



Slika 8: Izdelovalci narodnih noš se pogosto predstavljajo na raznih prireditvah. Cirila Ules na »Dnevih narodnih noš v Kamniku« [foto: B. Knific, 14. 9. 2003].

procesu žal ne dobijo ustreznega pogleda na domačo oblačilno dediščino.²² Anja Burnik je oblikovanje kostumov prepustila modni oblikovalki Karmen Klobasa [Sivec 2003: 365], Navihanke in Vesele Štajerke so svoja oblačila zasnovala skupaj s šiviljo Darjo Žnidaršič iz Trbovelj [Sivec 2003: 358, 303], modna oblikovalka pa je zasnovala tudi kostume, izdelane po sodobnih modnih zapovedih Mladih Dolencev [Sivec 2003: 325].

Nasvete, kako se obleči, dajejo tudi radijski uredniki. Irma Rauch je npr. opozorila Fante izpod Rogle na posebnosti krajev, od koder so doma. Prav zaradi tega so si dali ukrojiti kostume, ki se zgledujejo pri oblačenju kmečkega prebivalstva na Pohorju [Sivec 2003: 177]. Marjan Stare je ocenjeval ansambel Melos in po besedah vodja ansambla je dejal, *da smo mu vseč tako po glasbeni plati kot po videzu. Tedaj smo nosili zgornji del gorenjske ljudske noše in črne hlače* [Sivec 2003: 86]. Omenjeno je že bilo, da ansambli iščejo zglede za svoja oblačila tudi pri članih

²² Na naravoslovnotehniški fakulteti sicer predavajo o zgodovini oblačenja (60 ur za tekstilne oblikovalce), vendar so popolnoma prezrte teme, v katerih bi spoznavali oblačenje na Slovenskem.

in vodjih folklornih skupin. Tako je njihova podoba na odru drugačna; tako npr. pri ansamblu Vita, zlasti na festivalu Slovenska polka in valček, kjer so leta 2001 zmagali [Sivec 2003: 202].

Pri izbiri kostuma se mora navadno vsak član ansambla znajti po svoje, saj posebnih načrtov, na podlagi katerih bi si člani izdelali svoje kostume, ansambli navadno nimajo. Predvsem narodno nošo si nabavi vsak po svoje, kakor ve in zna, za kakšne večje projekte, npr. za nastope na festivalih in tekmovanjih, pa ansambli vsaj občasno resneje razmišljajo tudi o kostumski podobi.

Pri narodno-zabavnih ansamblih za kostume pogosto skrbijo družinski člani; tako za oblikovanje kakor tudi vzdrževanje.²³ Poleg zakonskih žena za ustrezen odrski videz bolj kakor moški tudi sicer skrbijo ženske članice ansamblŌv. Tako je bilo že pri Slovenskih muzikantih (ustanovljeni leta 1965), ko je pri njih pela še Danica Filiplič: *Bila nam je ves čas kot mati. Na turnejah nam je ves čas stala ob strani, vse nam je oprala, zlikala, res je bila čudovita, tudi kot človek in ne samo kot pevka* [Sivec 1998: 242].



Slika 9: Godec na diatonično harmoniko na ohceti v Trbovljah [foto: B. Knific, 26. 4. 2003].

ZABAVNA FUNKCIJA KOSTUMOV

Kostumi ali njihovi deli so pri narodno-zabavnih ansamblih lahko tudi sredstvo za zabavo. V taki funkciji je bil npr. že v zgodnjih letih delovanja Ansambla bratov Avsenik klubuk s krajevci Franca Koširja. Podobno razmišljajo tudi nekateri današnji narodno-zabavne

²³ Kostume Ansambla Tonija Verderberja je oblikovala Verderberjeva žena: *Srajce naj bodo iz domačega platna z belokranjskim vzorcem (pozneje so jih okrasili še z uvezenim emblemom ATV), črni telovniki z rdečo obrobo v slogu domače folklore, hlače in čevlji pa naj bodo sodobnejši, da bodo primerni za vsako priložnost* [Sivec 2003: 78]. Tudi žena Ottavija Brajka je za možev ansambel pomagala ustvariti na tradiciji temelječ kostum z nekaj sodobnimi modnimi dodatki [Sivec 2003: 201], žena vodje ansambla pa skrbi tudi za kostume Ansambla Francija Zemleta [Sivec 1998: 225].

ansambli.²⁴ V kostume, ki zabavajo občinstvo in pritegnejo njihovo pozornost, se občasno oblačijo povezovalci narodno-zabavnih prireditev, ki so bodisi člani samih ansamblov (npr. Franc Košir, Klemen Košir, Vinko Šimek) ali pa na prireditvah nastopajo kot gostje. Franc Pestotnik, imenovan tudi Podokničar, pogosto nastopa na prireditvah narodno-zabavnega značaja, njegova samostojna pot humorista pa je povezana s t. i. planšarsko nošo z Velike planine, ki mu jo je podaril njegov tast [Sivec 2003: 564].

SKLEP

Oblačilni videz kot izrazit zunanji prepoznavni znak vsakega posameznika omogoča neverbalno komunikacijo in opravlja pomembno funkcijo zlasti v primerih, ko je njegova naloga signalizirati pripadnosti določeni ideji. Narodno-zabavno glasbo lahko vsaj v »klasičnih«²⁴ primerih (torej, ko gre za izrazito simpatiziranje z glasbeno podobo Ansambla bratov Avsenik) prepoznamo pravzaprav, ne da bi jo slišali – torej po kostumski podobi njenih izvajalcev. Kakor slovenski pregovor pravi, da *obleka naredi človeka*, po mnenju članov večine narodno-zabavnih ansamblov narodna noša preprosto sodi k narodno-zabavni glasbi – lahko bi rekli, da *t. i. narodna noša naredi ansambel narodno-zabavni*. So seveda tudi izjeme, ki jih je pravzaprav v zadnjem desetletju vedno več. Ti se zlasti v primerih, ko želijo oblikovati nove smeri v narodno-zabavni glasbi, in pa takrat, ko njihovi nastopi niso tesno povezani s tujino, želijo oblikovati kostume, ki se vse bolj odmikajo od t. i. narodnih noš.

VIRI IN LITERATURA

Bogataj, Janez

1992 *Sto srečanj z dediščino na Slovenskem*. Ljubljana: Prešernova družba.

Ferbežar, Ina

1985 *Poskus analize besedil ansambla bratov Avsenik*. Seminarska naloga 1. Ljubljana: Oddelek za etnologijo, Filozofska fakulteta.

1995 Besedila Avsenikovih narodno-zabavnih popevk 1953–1985 ali popevčice milemu narodu. *Traditiones* 24: 331–339.

Gorenjski glas [GG]

1995–2003 *Gorenjski glas*. Kranj.

²⁴ Ansambel Šluk npr. za skeče izbira kostume, prirejene vsebini lika, ki ga predstavlja [Sivec 2003: 342]. Član ansambla Vita se je za videospot skladbe Žabe kostumiral v zelena oblačila, s čimer so želeli doseči humornost. Vodja Ansambla Jože Bohorč s prijatelji se na nastopih rad preobleče v žensko, s čimer doseže zabavno razpoloženje [Sivec 2003: 327]. Podobno se pri zabavnih skladbah člani ansambla Modri val preoblečejo v *ruska, mehiška in druga oblačila* in tako ustvarijo veselo razpoloženje [Sivec 2003: 204]. Že omenjeni Franc Košir se je za potrebe nastopov, zlasti pa za televizijska snemanja pogosto preoblečil v karakterne kostume, ki so zabavali gledalce (vloga tete iz Amerike, lovca ipd.).

Knific, Bojan

2002 *Vprašanje narodne noše na Slovenskem (Seminarska naloga 1 in 2)*. Ljubljana: Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo, Filozofska fakulteta.

2003 *Vprašanje narodne noše na Slovenskem. Njen razvoj od srede 19. stoletja do 2. svetovne vojne*. *Etnolog* 13: 435–468.

Kumer, Zmaga

1978a *Nekaj misli ob Medžunarodni smotri folklorja v Zagrebu*. *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 18 (4): 72–73.

1978b *Godčevstvo in sodobni instrumentalni ansambli na Slovenskem*. V: Kremenšek, Slavko in Angelos Baš (ur.), *Pogledi na etnologijo*. Ljubljana: Partizanska knjiga (*Pogledi*; 2): 365–378.

Ljubić, Milan

1983 *Filmska izrazna sredstva. Dopisna filmska in TV šola*. Ljubljana: DDU Univerzum.

Makarovič, Marija

1971a *Narodna noša. Naši razgledi* 20 (1971): 170–171.

1971b *Slovenska ljudska noša*. Ljubljana: Založba CZNG in SEM.

1972 *Kmečka (ljudska) in narodna noša. Nekaj misli ob razpravi Noša na Gorenjskem v Gorenjskem muzeju v Kranju*. *Gorenjski glas* 14. 10. 1972.

1972a *Narodna noša*. *Slovenski etnograf* 23–24, 1970–71: 51–68.

Priloga. Gorenjski glas

1996 *Glasbeniki meseca. Ansambel Vita. Priloga Gorenjskega glasa* 24. 5. 1996: 2–3.

Seliškar, Tone

1954 (ur.) *Slovenski izseljenski koledar*. Ljubljana: Slovenska izseljenska matica.

Sivec, Ivan

1998 *Vsi najboljši muzikanti. Razvoj narodnozabavne glasbe od začetkov do leta 1973*. Mengeš: ICO.

1999 *Fenomen Ansambla bratov Avsenik (Magistrska naloga)*. Ljubljana: Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo, Filozofska fakulteta.

2002 (ur.) *Tisoč najlepših besedil. Slovenija – zibelka narodnozabavne glasbe*. Kamnik, ICO.

2003 *Vsi najboljši muzikanti. Razvoj narodno-zabavne glasbe v obdobju 1973–2003*. Mengeš: ICO.

Stanonik, Marija

1990 *O folklorizmu na splošno*. *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 30 (1–4): 20–41.

TV okno [TVO]

2003 *TV okno* [skupna tv priloga slovenskih regionalnih časopisov].

Vsakdanjik in praznik

2002 *Vsakdanjik in praznik* [oddaja Televizije Slovenija].

DESIGNING STAGE COSTUMES FOR POLKA MUSIC ENSEMBLES

My research in the art of designing stage costumes for polka music ensembles follows its appearance in the Fifties, taking into account its development to its current form; the role of the Avsenik brothers, as I've already implied earlier, was a crucial factor. Members of this ensemble namely made a conscious decision to use the Gorenjska »national costume« in order to make a distinction, hereby consequently creating a generally accepted dressing code for other similar contemporary ensembles.

The ensemble of Avsenik Brothers during its long period (over 35 years) of successful public media presence both at home and abroad promoted and established this style to such an extent, that many ensembles adopted it. These ensembles copied not only the music, but also the dressing code, for it ensured them an immediate recognition both in Slovenia as well as abroad.

In the early stages of polka music several other ensembles, beside The ensemble of Avsenik brothers successfully worked in this field as well. These ensembles performed slightly different sort of polka music, choosing a modern visual image (The Venetian lads for example dressed according to popular fashion). When playing abroad though, these ensembles interestingly resorted to the already well-established dressing code of the Avsenik Brothers.

At the same time an evident desire to use a different style from the Avsenik Brothers emerged, especially among polka music ensembles, which aspired to make their own mark, as well as ensembles, originating from regions, other than Gorenjska. They tried to adopt their stage costumes to particularities of their region or locality, or they simply followed current fashion trends.

The Nineties marked an era of establishing a new, more innovative way of designing stage costumes, especially among younger ensembles, daring to challenge the established way. In their stage costumes we find traces of old elements, combined with up-to-date fashion trends. Some ensembles built their whole image in connection with the name they carry, or they found inspiration in other ensembles.

The designing and making of stage costumes is not always done professionally. In fact, it's often in the hands of amateurs; garment-makers, sempstresses with some knowledge of this craft are especially numerous in Gorenjska region. When purchasing such a costume, the question of group image is not necessarily taken into account. Certain ensembles, especially those with young members, not wanting to be dressed in »national costume«, seek advice among fashion designers, artistic directors and mentors of folk-dance groups, ethnologists and others. It is often the female members of the ensembles or even the wives of group members, who take care of the costumes.

When playing abroad, stage costumes (most frequently used stage costume among ensembles still remains the so called »national costumes«) participate immensely in assuring the recognition of polka music, whereas when playing at home polka music ensembles often choose to show a more innovative input. Solo and comedy acts in combination with different character costumes help to create a unique and recognizable style of such ensembles.

Views and opinions on designing stage costumes in polka music ensembles couldn't be more diverse. Criticism is often in place when dealing with inconsistencies regarding »carrying«, that is

wearing the so called national garb, in close connection with care for the gowns as well as with propiate behaviour while wearing it. Stage costumes, designed in accordance with fashion trends are usually positively looked upon, whereas the decision regarding playing abroad still shows great appreciation of the so called national garb.